

„Lélek, s szabad nép”... „tesz”... „csuda dolgokat”

Mit dünnyögsz itt magadban, fél éve, ahányszor eszedbe jut Sándor levele, hogy végre írójdk meg a „rendszeráltás regénye”, és hogy abba te is, valamit. És épen a *Hitelben*, ahol valaha te is. Valamit. Mit? Novellát? Élménybeszámolót? Nagy idők tanúja, aki odatolakodik a tények közelébe, sugalmazva, hogy éppen ő, hogy épen ő általa történt, amire történelemként emlékezik a gyanútlan vagy rosszhiszemű utókor. Csakis a jóról, persze, a hősről lehet szó. Vagy történelemértelmezést? Egy utólag meghamisított szerep tünetműfaja riszálja pállott ülepét, mintha akkor, amikor a tény még eset volt, és élmény, amikor ő – a legjobb esetben – szemlélő és szereplő volt, akkor ő – ő, ám! – nemcsak naivnak látszó szemlélő és szereplő, hanem értelmező is, a jövő megbízottja, ravasz fürkésző, a reflexió önreflektált médiuma. Politológát? Szaporítani impotens, ám „véleményformáló” okostojások „pártsemleges” szódiaréit. Anekdotagyűjteményt? Nemzeti moralitást? Regényes rajzolatot? Vallomást? De hát, Istenem, ki is ez a „te”, meg ki is az, akiről itt szó van? Az „én”. És hát van még itt egy „egyes szám harmadik személy” is. Szaporíthatom a kérdőjeleket, nem odázhatom el a végtelenségig azt, hogy meghatározom, vagyis megkíséreljem meghatározni ennek a történetnek az elbeszélőjét. Vagyis kinyilvánítsam, hogy igenis, én meg akarom határozni. Mert minden „narratíva” létrehozásának előfeltétele ez – szóval most meg egy újabb hivatlan személy, a leckefelmondó „szakíró” –, és ugyanakkor minden „narratíva” befogadása ennek a felismerésével kezdődik. S ennek az „én”-nek most tudatosnak és vallomásosan meghatározottnak kell lennie, hiszen nem líra ez, nem fikció, hanem „igaz történet” és személyes sorsrekonstrukció. De hát lehetséges-e ez? Hogy nézhetek épen én a magam álarcai mögé? Vagy mindez csak hablatyolás, a gyávaság dörzsölgeti izzadt tenyerét a háttérben? Igen, az, hiszen mi másért a háritás, mint azért, mert tudom, csak úgy lehetne a beszámoló viszonylag hiteles és érvényes „adalék”, ha előbb vagy közben elszámolok férfikorom legfontosabb negyedszázadával. Az pedig csak rám tartozik. Anélkül marad a „regény”, egy névtelen és arctalan elbeszélő szövege, aki olyan, mint egy író. De hát én író se vagyok. Civil vagyok, aki polgárrá nevelődött, ezt tartom a magam számára a legfontosabbnak az utóbbi negyedszázadban. Hogy visszaváltozhattam polgárrá. Beszéljen most egy civil, aki ide-oda keveredett, státusai voltak, végígelt és túlélte olyan dolgokat, amelyek mintha megtörténtek volna, sodródott, de nem akarata ellenére. „Egy” civilként beszélek, aki boldog ember a sors kegyelméből, amely megajándékozta szép családdal, aki nem került a végleg vesztesek közé, akinek maradtak barátai, van gyümölcsfás kertje és szőlője, írt könyveket, akinek lényegében mindig az volt a munkája, ami a hivatása és a rögeszméje is, és akit alkati adottsága megóvott attól, hogy görcsösen rátapadjon va-

lamiféle tudományos vagy közéleti karrierre, a pénzre vagy a nyilvánosságra. Aki élvezettel reggelizett kaviárt és pezsgőt a Hotel Danieli tetőteraszán, talpa alatt a Sóhajok hídjával, de kicsit jobban érzi magát, ha itt Egyházashetyén, Dani poéta falujában, disznóöléskor, főtt fejhúst lopogathat az abároló (itt: kövesztő) üstből, hogy legyen oka (újra és megint) megemelni a kissomlyói rizlinggel teli poharat, követvén a felszólítást: „Húzd ki, testvér!” És azért vagyok boldog ember, mert találkozhattam a történelemmel. Erről talán nem ildomtalan beszélnem. A történelemről a hatvanas-hetvenes években azt sem tudtam, hogy van, hogy több, mint egy szó, egy tantárgy, amiből süvitenek a hazugságok. Én még vizsgáztam olyan könyvből a középkor történetét „illetően”, amely ezzel a mondattal kezdődött „A barbárok úgy megdöntötték Rómát, hogy csak úgy ropogott” – J. V. Sztálin. És vizsgáztam olyan egyetemi alaknál pedagógiából, aki ezzel kezdte előadását a hazafias nevelésről: „A magyar hazafiság első számú kritériuma: hűség, hála és szeretet a Szovjetunió... felé.” A történelem persze ott volt bennem, csak nem emlékeztem rá. Állok apámmal, tizenegy éves fiú és harminckilenc éves derűs férfi, most lett derűs, most ezekben a napokban, állunk a ragyogó napban a Körút és az Üllői út kereszteződésénél, mint egy Bereményi-film, mondanám később frivol szemérmességgel, s nézzük a szétomlott tankokat, összetöpörödött ruszkiakat, „Ruszki damoj” a falak romjain, lépcsőházak lógnak a semmibe, nézünk bele a fénybe, aztán tempósan hazabaktatunk a Mávag-kolóniába, ahol lakunk, s ahol most teherautókról bekecses parasztok szívlapáttal tolják le a krumplit, s mindenütt lobog a piros-fehér-zöld zászló. Utóbb kiderült, hogy mindez nem is volt, s most már soha többet nem is lesz. Sétánkról apám se beszélt soha. Később álldogáltunk, énekeltünk ama parcellában, bozotos buckák között, elfoszló piros-fehér-zöld szalagocskák, rozsdás őszirózsák simítottak meg, rendőrlovak zablájáról pattogott a hab. Aztán pár évre rá már az koszorúzott a magyar nemzet nevében, akiről jó okunk van azt gondolni, hogy..., azzal a kedélyeskedő figurával, akiről, talán nem hiba feltételeznünk, hogy..., a kivégzett szoboremlék lányával, édes együttlétben. Ez is történelem volt még, a történelemnek éppen a vége, embléma. Mert ne higgyük, hogy a történelem csak egyszer ér véget. Hiszen oly könnyen ámítjuk el magunkat a káprázatokkal, „mímelt mámorokkal”, nyomorult kismemzeti populációk. Azt hittem magam is, hogy mindörökre vége a régi és megszokott borzalomnak itt Kelet-Közép-Európában, amikor a Rákóczi úti könyvtárház emeletén kotorászva, esős szemét téli idő, elkezd dudálni a város, elmeháborodott magyarok ezrei üvöltének: „Kitört a forradalom Romániában!” Pár hete zártak ki onnan végleg, gatyában és mezítláb álldogáltam a mocskos linóleumon, míg ők lapozgatták a bevinni szándékozott lapokat. Nemzeti heroizmus az ezredvégén. Vagy amikor egymás kezét fogtuk a Hősök terén, és sírva örültünk és rettegtünk egy borostás fiatalember sorsát, aki azt mondta..., ki tartja ma még számon, hogy mit is mondott, vagy amikor a temesvári nagytiszteletű úr úgy állt elénk, mint Husz János és Luther Márton egy személyben... A történelemnek akkor lett vége, amikor a forradalomról kiderült, hogy „forradalom”, hogy a kiszakállasodott ifjú egy tolvaj, cigány köcsög, a pap meg egy agyament szekus besúgó. A történelem, ha van, inkább csak volt. Többnyire és zömmel és szinte állandóan történelem utáni-előtt időben élünk. Most újra. Tíz év múlva ugyanúgy nem emlékszünk majd arra, hogy ki most az ame-

rikai külügyminiszter, mint ahogy nem emlékeztünk valaha arra, hogy ki volt a hatvanas években. Mert ha az idő áll, az arcok is eltűnnek. Kiknek fog szobrot állítani az utókor? Mindig csak a Károlyi Mihályoknak? A kilencvenes évek elején a világot járva mint afféle MDF-hírvivő, ezt mondja nekem egy derék magyar Genfben: „De irigyelünk benneteket, nálatok történik valami. Itt meg...” Hát igen, hogyan is lehet élni egy olyan országban, ahol Tell Vilmos óta fél százaléknál nem megy feljebb az éves infláció és a legdecensebb „népi” étteremben is a sült kolbászt centiméterben kell kérni? A történelem a nyolcvanas évek elején érkezett meg újra, a számomra először Lengyelországba. Én legalábbis Katowicze táján találkoztam vele. Amikor ott akkora volt a szegénység, hogy csak a másik cigarettájáról lehetett rágyújtani, mert egész Krakóban nem volt egy skatulya gyufa, s a legelegánsabb kávéházban a Ryneken pléhvödörből mérték a kompótlét, mint az egyetlen fogyasztási cikket. De az arcok meg a szavak, a jelvények, a templomkertek mise alatt, ahogy fölmutogat a fára egy öreg lengyel, természetesen konföderátkával a fején, hogy oda a Kádárt, s fölhúzva az ingét mutatja: a mellén a géppisztolysorozatot a németektől kapta, mert rohamoznia kellett őket, a hátán az oroszoktól, hogy gyorsabban fusson előttük. És életem nagy szerencsesorozata ekkor kezdődött. Soha nem én nyomakodtam (később tettem egy-két próbát, de inkább csak kíváncsiságból), mindig hívtak. S mindig olyan helyre, amely fontossá vált, ahova csöndben, észrevétlenül, ahogy „mégis” „valamitől” meglibben a függöny a nyáréji szélcsendben, belopakodott a történelem. *Mozgó Világ*. Ahol mindenki ott volt. ELTE bölcsész kar, még a tétékások is átjöttek, hogy „irodalomról” halljanak. A kettő így együtt, a szó és a visszhang. Igen a nyolcvanas évek eleje. A történelem mi más, mint értelmet nyert idő? És a *Mozgó Világ*ban ahogy törtek előre a szövegek, úgy szívódott fel a múltból is mindaz, ami a jövő érdekében fontosnak ítélte magát. *Mozgó Világ...*, ahogy szorította ki a maga helyét abban az idegen térben, ami a hazánknak becézte magát az állami ünnepeken, úgy lett részese a felismerhető időnek is, teremtetett közösséget, eszményekről beszélt derűsen és fesztelenül. És délelőttönként az a sok szép temetés a Vörös Térről, ment a föld alá a múlt. És azután Lakitelek. A történelem ott lapult a sátor sarkában, csak még utazunk odafelé, az autóban négy szocializmusban szocializált értelmiségi beszélget, aggodalmasan kerülgetve a szovjet konvojokat („Érdekes, éppen itt vannak...), fogalmuk nincs arról, hogy vége a történelem utáni időnek, talán csak sejtik, arról éleselméjűsködnek, ők, a jól értesültek, hogy ha „a pébében az izé összefog a hogyhíjjákkal, aki ugye egy népi figura, szabolcsi, hiába a gyökerek, és azt a szarházit lenyomják az oroszok, mert már nekik is kínos kell legyen, és bekerül, tudod, hadd ne mondjam a nevét, és ő meg vissza, meg egyáltalán, és engedélyezik végre a lapot, szegény Gyula bácsi úgy halt meg... Az egyikünk III/3-as volt. Természetesen. Négyből egy – jó romániai arány. Azután a *Hitel*. A véletlen, a szerencse. Ülök az ebédlőasztalnál otthon, cédulák ezrei csinos kupacokban, mert könyvet fogok írni. Mikszáth Kálmán élete és műve, írta... és megcsörren a telefon, s azt kérdezi valaki, hogy nem óhajtanék-e szerkesztő lenni a *Hitel* című lapnál, most indul, és ezek meg ezek lesznek ott. Mikszáthról azóta sem írtam monográfiát, viszont a rendszerváltozás, rendszerváltás, rendszerváltoztatás legfontosabb éveit ott tölthetem, ahol nemcsak sok minden történt, de ahonnan minden látszott. Ha vallomás, ha

nem, ha nem is tudjuk, bár talán valamelyest sejtjük, ki is beszél-alakoskodik itt: a *Hitel* első két éve számomra kegyelmi állapot volt. Ott lenni valahol, jelen lenni minden pillanatban, nyitottan mindenfelé, biztosnak abban, hogy a szó és a szív csinálja a történelmet. Mint tíz éve a *Mozgó Világnál*, csak tágabb dimenziókban s összehasonlíthatatlanul nagyobb tételen. És egy memoár most kezdene szárnyalni! Amikor egyikünk elkezd mesélni beszerzése történetét, ahogy valakiből miniszterelnök lesz, ahogy vidéken megnyílnak az összevert szájak, ahogy először tör föl a könny nyilvánosan a gúlgába cipelt és otffejtett, a tíz évre rá a főúton legépfegyverzett rokonokért, ahogy a világon mindenütt újra magyarok kezdenek lenni a magyarok, ahogy elkezdődnek sorolódni a galád kérdésekre adott rossz válaszok, a gyanútlanág nemzetpusztító pillanatai, a tudatos és programszerű nemzetrontás felbugyborékoló mocska, ahogy minden, minden ügy, emlék, hit és látomás, ami egy pillanatra egybeterelte a nemzetet, elkezd szétfoszlani... és még mi minden! Árulások, lelepleződések, puccsok, alakoskodások és lassan erősödő benyomás: nincs közöd semmihez. Balek vagy, ha kockáztatnál, és kockáztat is, szerencsédre: vannak társaid. Ha mind kevesebben is. Szerencsédre: olcsón megúszod. Szerencsédre: van hova visszabújnod. S – mily szerencse, hogy az irodalom mindig tud működni – az ember előveszi újra Kemény Zsigmond esszéjét, a *Forradalom utánt*, az *Ördögöket*, amiért Dosztojevszkijnek lehetünk hálások, Bibót letehetjük, de Hamvas ott legyen a kezünk ügyében, meg Németh László. S persze az ember sodródik, státusokba jut, nem is jelentéktelenekbe, bekeveredik kormányülésekre, beszélgethet a spanyol királlyal, közép-európai delegációt vezethet a szlovén államelnökhöz, az új miniszterelnökkel patrióta vitába keveredhetik, mi a jobb: a kisüsti vegyes gyümölcs vagy a whisky, állni az agg tábornok koporsójánál, akitől anno, mozgó világos ifjancok, a II. világháborút tanultuk meg az optimizmust, aki barátjának fogadott, „Ti gölnicbányaiak, én iglói, mi cipszerek tartunk össze”, ayatollahok szigorú szavain merenghet, ausztrál cserkészekkel trappolhat, akik magyarul már csak pár népdalt tudnak, s abban a szállodában verheti agyon a kubai csótányokat, ahol Al Capone szedte be a pénzt valaha, és az amerikai elnök ifjúkori szaxofonján élcelődhet a múzeumban a vietnámi hullanévsor szomszédságában, amelyen a kelletténél több a „Szabó” és a „Kovács”. S ezek a nevek ráégnak arra a másik névsorra, amely egy román–csángó hősi emlékművön olvasható, Sabauk, Kovacik. Helyünk a világban. A történelem őket is hazahozta volna, ha lett volna némi ideje. Látom, látom, hiába a „narrációs” huzakodás, a mese mesélődik, visszafoghatatlanul, mintha egy asztal körül ülnék, vagy a tűz körül a gyepen, s lessük, hullik-e csillag, fülelünk, megszólal-e a fülemüle, mert amíg mesélünk, együtt vagyunk, és valóságot varázsolunk a világ helyére. Két esemény egymás közelében, „én és a közélet”, a magam szerény rendszerváltó emblémája. Búcsúztatjuk a pirkadni nem akaró dermesztő éjszakában a meghalt miniszterelnököt, a Parlament előtti téren beláthatatlan tömeg feketéllik, vonul, lüktet, itt van, itt gyászol az egész nemzet, itt szorong Magyarország. A szőke kormányzóvivő asszony beszél, beszél, félholt mámorban, szívből a szívekhez, mögötte állok a sötétben, s ha már ereje végére és a szavak mélyére ér, odasúgom, „Most találj ki valamit a karácsonyi gyertyákról”, ha már köhögni is alig képes, valami ilyesfélét, „Olyan embertől búcsúzunk, akit megtalált a történelem”, „Nem bírod? Kérd, hogy, aki tud,

magában imádkozzék”. Szerep igazi státus nélkül, a sötétben – a másik kép: státus igazi szerep híján a nyilvánosság előtt. Pár hónappal később a választás éjszakáján bemelegyek a Nap hegyi palotába (volt ávos épület), amelynek egyes számú belépő kártyája az enyém, az első pillanatban tudni akarom a választási eredményeket. Sötét és elemi gyűlölet vesz körül ebben a házban a kezdet kezdetétől, ahogy kinevezésem megkapom, és első intézkedésem az, hogy a portáspulton ott legyen az adventi koszorú. A gyűlölet nem zavar különösebben, ez a dolgom, hogy itt rendet tartsak, ahogy tudok, az igazolványomban a miniszterelnök utolsó saját kezű aláírása. Monitorok tucatjai szárai villognak a hírközpontban, és elkezdenek omlani a hírek, tudjuk milyenek. Szegény feleségem mondja utóbb az utcán (a sofőromet elengedtem, óh, a nagy ember, a demokrata!), hogy nézte a munkatársak arcát mögöttem, ahogy jöttek-jöttek az eredmények... Az örömet, ahogy egy bugris ország lenullázza a jövőjét. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy mindaz, amit valaha is fontosnak gondoltam politikában, irodalomban, az érvénytelen. „Ezeknek” nem kell Arany János. Tavaly december 5-én a népszavazás arról értesített, hogy megszűnt – ha egyáltalán volt valaha – a magyar nemzet. A magyarul még így-úgy makogók tíz-tizenöt százaléka mondhat bármit, szavazhat bárhogy, a tömeg a maga regulázhatatlan, ám annál manipulálhatóbb módján él azzal a jogával, amit a „többségi demokrácia” számára lehetővé tesz. És nekem most – nézem a karakterszámlálót – be kell fejeznem azt, aminek úgysis vége van, ha minden megy is tovább. De hát be lehet-e fejezni egy olyan „elbeszélést”, amelynek se műfaja, se igazi elbeszélője? Amely elfelejti azt, amit a kezdetén ígért és állított. Amely a történelemtől akart beszélni a „rendszerelváltás magánregényeként”, amely a polgári lét mellett akart – most már bevallhatom – férfias szeméremmel, de markáns stílusú eszközökkel hitet tenni. Közben titokban mindarról, ami a nemzeti létből megmaradt és talán megőrizhető. Meg a globalitás és lokalitás ellentétéről, arról, hogy milyen förtelmesen elegyedik itt Magyarországon a mi utóbbi évtizedeinkben a nyugati „liberális” globalizmus és a keleti „totalitárius” világaluralmítás, mindkettő eme hazugság címkéje alatt: modernizáció. Nem lehet befejezni, de abba kell hagyni. A többit majd előszóban, ahogy szoktuk. Kimegyek fáért, fölteszek egy szép piros-kormos, anyámtól örökölt fazekat, forralt bort gyártok, saját, titkos, kislúri-népi-polgári recept, s mire előások egy kis avittas szalonnát meg sajtot, a kutya minden szemérmel mellőzve nyomakodik, addigra úgysis beállítanak azok, akik tudják, hogy ha én nem megyek, akkor nekik kell jönniük. ❧

MAGYAR NAPLÓ

Szerkesztőség: 1062 Budapest, Bajza u. 18.
Tel./Fax.: 342-8768, 413-6672, 413-6673
Postacím: 1406 Budapest, Pf. 15.
E-mail-cím: magyarnap@elender.hu
Honlap: www.magyarnaplo.hu

A **Magyar Napló** februári számában a Nyitott műhely vendége Szakonyi Károly. A Világirodalmi figyelő Modernség és hagyomány a japán irodalomban címmel közöl összeállítást. A folyóiratban Csontos János, Marsall László, Tornai József, Turczi István, Végh Attila versei, Mánta György prózája és Beke György *Székely obsitosok* című írása szerepelnek. A számban közzé tesszük a Magyar Napló Írott Szó Alapítvánnyal közös regénypályázati felhívását.